

РОЗДІЛ 3. ПРИЧИНИ ТА УМОВИ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

План:

- 4.1. Правові причини та умови корупційної злочинності**
  - 4.2. Економічні причини та умови корупційної злочинності**
  - 4.3. Організаційно-управлінські причини та умови корупційної злочинності**
  - 4.4. Соціальні причини та умови корупційної злочинності**
-

4.1. ПРАВОВІ ПРИЧИНИ ТА УМОВИ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Криміногенні фактори, які виступають у ролі детермінант корупційної злочинності, досить численні, різноманітні й зумовлені суттєвими протиріччями в соціально-економічному житті суспільства. З точки зору їх змістовної характеристики, вони можуть бути представлені у вигляді декількох груп: правові, економічні, організаційно-управлінські та соціальні фактори.

Правовими факторами, що обумовлюють корупційну злочинність є недоліки чинного законодавства, які не передбачають цілісної системи заходів протидії корупційній злочинності, та не передбачають вплив на її причини та умови, а також окремі чинні правові норми безпосередньо сприяють корупції.

Це проявляється у відсутності системного підходу у процесі підготовки законопроектів (зокрема, аналізу стану і тенденцій корупції, відсутність врахування результатів досліджень у цій сфері тощо), що призводить до незадовільної якості підготовлених законопроектів або ж їх положення містять корупціогенні фактори. Часткове, а, інколи і непослідовне коригування антикорупційного законодавства призводить до негативного впливу на антикорупційну політику в державі і накладає свій відбиток на процеси державотворення.

Наприклад, виявлення норм, які містять корупційні ризики. Менше таких норм виявляється у проектах законів, а найбільше – у проектах підзаконних нормативно-правових актів. Під час антикорупційної експертизи у проектах нормативно-правових актів найбільше було виявляється недоліків техніко-юридичного характеру, які також сприяють вчиненню корупційних правопорушень.

Досить часто проекти містять такий корупціогенний фактор, як неналежне визначення функцій, прав, обов'язків органів державної влади та місцевого самоврядування, наслідком чого може бути невиправдане встановлення чи надмірне розширення дискреційних повноважень, створення умов для виникнення конфлікту інтересів та можливостей для зловживання наданими їм повноваженнями.

Суттєвим недоліком діючого антикорупційного законодавства є те, що воно приймається без кримінологічної експертизи. Експертиза повинна бути комплексною, а до експертних груп входити юристи різних галузей права, а також економісти, політологи, правозахисники, співробітники правоохоронних органів. Оскільки значними можливостями по контролю за корупцією та її запобіганню володіють представники різних галузей права: конституційного, банківського, митного, цивільного, процесуального та ін. Саме в цих галузях утворюються можливості для «правомірної» корупції і таким чином формується «корупційне» законодавство.

Питання про необхідність організації кримінологічної експертизи ставиться протягом останніх десяти років, а саме кримінологічна експертиза могла б виявити не тільки можливості для корупції, але й запропонувати заходи, що не дають можливість вчинити корупційні діяння, підвищити ризик при їх вчиненні та зниження потенційної вигоди.

Наступним корупціогенним фактором є відсутність у проектах нормативно-правових актів, якими регулюється реалізація суб'єктивних прав та виконання юридичних обов'язків фізичними та юридичними особами, адміністративних процедур або наявність у проекті нормативно-правового акта нечіткостей встановленої адміністративної процедури, що здатні створити умови для здійснення корупційних дій або виникнення корупційних відносин.

Наступним фактором є відсутність визначення вітчизняним законодавством порядку розкриття банківської таємниці на вимогу Національного агентства з питань запобігання корупції, а також потреба у внесення змін до статті 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність» з метою удосконалення такої діяльності.

4.2. ЕКОНОМІЧНІ ПРИЧИНИ ТА УМОВИ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Економічні фактори, що сприяють корупційній злочинності, обумовлені тривалою економічною кризою, яка призвела до значної деформації соціально-економічних відносин.

Одним з факторів економічного характеру є відсутність сприятливого режиму діяльності підприємств та підприємців, особливо щодо сплаті податків; відсутність прозорості процесів роздержавлення власності, вирішення різних економічних та господарських питань.

Факторами економічного характеру злочинності є загальна економічна криза, протиріччя між економічними потребами населення і можливостями суспільства в їх задоволенні, безробіття, інфляцію, поляризацію населення за рівнем доходів, наявність і поширення тіньової економіки, недостатню інтегрованість національної економіки у світову. На думку вітчизняних вчених, однією із ключових економічних детермінантів є більш високий рівень прибутковості злочинної економічної діяльності порівняно з рівнем прибутковості легальної економічної діяльності.

Причини корупції та її умови створюють підґрунття для корупційних правопорушень в економічній та фінансових сферах. Вони сприяють виникненню та розвитку негативних явищ та процесів, коли розвиваються негативні явища і процеси, порушуються механізм ринкової конкуренції, оскільки виграє не той, хто є конкурентоспроможний а той хто зміг отримати преференції. Це обумовлює виникнення монополістичних тенденцій в економіці та зниженню ефективності її функціонування й дискредитації вільної конкуренції.

До економічних факторів існування корупційної злочинності доцільно віднести: масштабну криміналізацію та тінізацію економіки, значну деформацію соціально-економічних умов життєдіяльності суспільства, наявність глибоких протиріч у реалізації економічних потреб людей.

Важливим фактором є і низька заробітна плата державних службовців. Слід зазначити також про криміналізацію економіки та політики – руйнування і зубожіння виробничого сектору економіки, заохочення спекулятивного ринку, фактичне панування «сірої» та «чорної» економіки, активними функціонерами якої стали представники криміналітету.

Здійснення лобіювання інтересів груп (олігархічних, кримінальних та ін.) на різних рівнях влади. Цьому сприяє зубожіння державних службовців, грошове утримання яких не дає можливості ані їм, ані їх родинам пристойно жити.

Необхідно звернути увагу на те, що приватизація в будь-якій державі може стати джерелом корупції. Ситуація погіршується масштабною приватизацією, слабкістю контролю за її рухом. Найбільш розповсюдженим правопорушенням є привласнення грошових коштів, знецінення об'єктів, що приватизуються по заниженим цінам, маніпуляції умовами конкурсу, купівля підприємств чиновниками за допомогою довірених осіб.

4.3. ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ ПРИЧИНИ ТА УМОВИ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Аналіз практики протидії корупції в Україні показує, що вона не заснована на адекватних уявленнях про причини та ключові проблеми поширення корупції, чільне місце серед яких посідають недоліки організаційно-управлінської діяльності.

Нинішня антикорупційна діяльність Української держави не адекватна сучасному стану корупції. Вона зводиться до маніпулювання змінами в законодавстві (що має вигляд його вдосконалення) й хаотичних дій з «вдосконалення» інституцій кримінальної юстиції (правоохоронних органів). Вже досить тривалий досвід такої протидії в Україні свідчить про її малу результативність.

Непрозорість системи державного управління, процесів вироблення політики та прийняття рішень на національному, регіональному й місцевому рівнях. Формування й закріплення в суспільній свідомості уявлення про державну систему як своєрідну «чорну скриньку», продукт діяльності якої є результатом дії непізнаних, часто ірраціональних, механізмів і процесів, є прямим наслідком її нетранспарентності та мінімізації участі громадян у справах держави. За таких умов, корупція стає органічним елементом державної системи, більше того, корупційні діяння стають невід'ємною сполучною ланкою між етапами процесів вироблення політики та прийняття рішень.

Нерішучість та непослідовність виконання функцій і повноважень представниками різних гілок влади, у проведенні суспільних перетворень, безсистемному й нерішучому впровадженні демократичних засад у різні сфери суспільного життя і управління призводить до гальмування реформи політичної системи, в підміні реальної антикорупційної політики антикорупційною риторикою та імітацією боротьби з корупцією показовими акціями тощо.

Серед головних політико-ідеологічних факторів, які обумовлюють корупційну злочинність, ми розглядаємо явища, які стосуються сфери розробки і реалізації кримінально-правової антикорупційної політики держави, ідеологічних засад службової та професійної діяльності, політики держави щодо реалізації службових функцій і ряду інших, що найбільш інтенсивно впливають на стан та зміни у детермінації цього виду злочинної поведінки.

Більшість політичних документів у сфері протидії корупції, прийнятих протягом останніх років, не були реалізовані певною мірою. Відсутність механізмів відповідальності перед суспільством за невиконання цих планів та слабка політична воля приводять до того, що документально розробляються засади власне процесу розробки і не доходять до етапу реалізації.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ ФАКТОРИ:

- відсутність чіткої регламентації діяльності державних службовців щодо процедури здійснення службових повноважень;
- наявність у службових осіб надто широких розпорядчо-дозвільних повноважень для прийняття рішень на свій розсуд;
- відсутність порядку спеціальної перевірки, тестування на відповідність професійним та моральним якостям;

-
- дублювання споріднених функцій органами державної влади, неузгодженість дій різних владних структур;
  - низька виконавча дисципліна, відсутність належної відповідальності за доручену ділянку роботи та результати діяльності;
  - низький престиж державної служби.

Нестабільність та непослідовність організаційно-управлінських рішень та кадрової політики, нерозвиненість системи антимонопольної політики, практика лобіювання інтересів окремих соціальних груп, відмежування більшості населення від участі у державному управлінні, та несформованість інститутів громадянського суспільства, а також бюрократизація та корумпованість управлінського апарату і системи правосуддя є організаційно-управлінськими факторами корупції.

Дія причин правового характеру прямо пов'язана з відповідними умовами злочинності, а саме недосконалістю законодавства, недоліками правозастосовної практики, неефективністю правового виховання та профілактики. Все це виступає підґрунтям того, що деякі вчені основною причиною розквіту корупції узагальнено називають незабезпечення державою потрібного реформування суспільства.

Наступним фактором корупції є порушення в підборі і розстановці кадрів, недоліки в організації та низьку якість контрольної-ревізійної діяльності, відсутність вимогливості з боку вищих посадових осіб стосовно дотримання підлеглими правових норм службової діяльності, неналежні умови для виконання службових обов'язків на окремих ділянках. При цьому, зважаючи на організаційний характер даних факторів злочинності, вони мають усуватись, насамперед, на рівні організаційних форм діяльності відповідних інституцій.

Основними недоліками в діяльності правоохоронних органів з протидії корупції є те, що: кримінально-правові та адміністративні засоби протидії корупції спеціально-уповноваженими суб'єктами застосовуються неповною мірою, а їх зусилля спрямовані на викриття дріб'язкових корупційних проявів; немає оперативних напрацювань у спецпідрозділах щодо злочинної корупційної діяльності, а також низька ефективність вжитих заходів.

Також сприяє корупції: недостатня спрямованість оперативно-розшукової діяльності спецпідрозділів МВС та СБУ на протидію кримінально-караній корупції; низька якість досудового слідства; високий рівень повернення справ цієї категорії на додаткове розслідування; неправильна кваліфікація діянь винних осіб; зменшення кількості виявлених адміністративних правопорушень; невжиття належних заходів щодо викриття корупціонерів на соціально важливих напрямках;

низький рівень виявлення правопорушень, пов'язаних з одержанням дарунка; порушення вимог щодо неповідомлення про конфлікт інтересів, використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень; поверхове проведення перевірок; закриття судами адмінпровадження за протоколами, які не погоджувались з прокурором; низький рівень відомчого контролю за діяльністю працівників спецпідрозділів;

невжиття заходів щодо звільнення корупціонерів із займаних посад; відсутня системна протидія корупції і в бюджетній сфері, сфері земельних відносин, органах виконавчої влади та місцевого самоврядування; викриття корупційних правопорушень у центральних органах влади й управління, контролюючих, правоохоронних органах, судовій гілці влади; низький рівень результативності роботи у відшкодуванні збитків, завданих вчиненням злочинів з ознаками корупції;

Фактори, що обумовлюють корупційну злочинність, виявляються насамперед у організаційно-управлінських відносинах будь-якої соціальної системи, протиріччях її функціонування, незбалансованості механізму, вадах і недоліках діяльності органів влади й управління. У цілому в умовах сучасної України корупція стала елементом системи управління здебільшого пов'язаним із іншими соціальними інститутами – політичними, економічними, культурологічними.

4.4. СОЦІАЛЬНІ ПРИЧИНИ ТА УМОВИ КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Кожний п'ятий громадянин України основною причиною корупції вважає моральний занепад суспільства, який породжує апатію, песимізм, падіння довіри до влади та інші негативні емоції.

Соціологічні дослідження свідчать, що значна частина громадян України не оцінює корупцію негативно і вважає для себе за можливе за допомогою корумпованих відносин (давання хабарів, використання службових можливостей родичів, друзів, знайомих, які перебувають на державній службі тощо) вирішувати особисті питання.

Соціально-психологічні фактори корупційної злочинності проявляються у деморалізації суспільства, недостатній сформованості та організованості громадян, пасивності громадян по відношенню до вседозволеності влади. Це сприяє формуванню у членів суспільства «подвійних стандартів» моралі та поведінки і призводить до того, що виміром всього стають гроші, а значимість людини визначається розміром її статків. Відбувається девальвація та знищення соціальних регуляторів: норма моралі, права, релігії, громадської думки.

Соціально-психологічними факторами є нерозвиненість у значної частини службовців високого рівня громадянської свідомості, поширення корисливої спрямованості в діяльності державних службовців, їх готовності до порушення закону, норм моралі, професійної честі тощо. Професійна та моральна деформація частини керівників і службових осіб виявляється у вчиненні або поблажливому ставленні до порушень службових обов'язків, службової етики.

Морально-психологічні фактори значного поширення корупції в Україні пов'язані з такими основними моментами, як:

- втрата моральних засад свого колишнього статусу і значення у функціонуванні суспільства та регулюванні суспільних відносин;
- соціально-економічна і політична нестабільність суспільства;

-
- послаблення імунітету суспільства до корупції та антикорупційної мотивації суспільства;
  - корінні зміни світогляду, ідеологічних орієнтацій громадян;
  - поширення корисливої спрямованості у діяльності працівників публічної (недержавної) сфери.

Схематично ланцюг причинно-наслідкових зв'язків, що обумовлюють вчинення корупційного злочину, можна навести в такому вигляді: умови антисуспільного формування особистості, наявність антисуспільної спрямованості особи, внутрішні психофізіологічні умови, зовнішні обставини, які сприяють вчиненню злочину, мотиви вчинення злочину, конкретна життєва ситуація вчинення злочину, досягнення відповідного результату.

Причини й умови вчинення корупційного злочину мають свої особливості як за формою, так і змістом. До формальної сторони можна віднести наявність декількох криміногенних джерел, одне з яких знаходиться у свідомості самої винної особи, друге – у найближчому оточуючому середовищі, третє – поза межами цих структур у суспільній свідомості, четверте – у свідомості окремих осіб, які пропонують, надають, передають службовій особі неправомірну вигоду.